

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 6 Issue 08 | pp. 43-49 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

PAXTA-TO‘QIMACHILIK KLASTERLARIDA INNOVATSION FAOLIYATNI MOLIYALASHTIRISHNING MUQOBIL MANBALARIDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI

Tojiyev Sa’dulla Muhitdinovich

“O‘zbekiston paxta-to‘qimachilik
klasterlari” uyushmasi raisi vazifasini bajaruvchi,
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
mustaqil tadqiqotchisi, iqtisodiyot fanlari nomzodi

Annotatsiya: Mazkur maqolada paxta-to‘qimachilik klasterlarida innovatsion faoliyatni moliyalashtirishning muqobil manbalaridan foydalanish imkoniyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqotda ventur kapitali, biznes-farishtalar, lizing, yashil va tematik obligatsiyalar, islomiy moliya vositalari hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarining iqtisodiy samaradorligi qiyosiy yondashuv asosida baholandi. Xalqaro tajriba va milliy amaliyot o‘rganilib, innovatsion loyihalarni moliyalashtirishda moliyaviy diversifikatsiyaning ahamiyati asoslandi. Olingan natijalar kapitalga kirish imkoniyatlarini kengaytirish, texnologik yangilanishni jadallashtirish, investitsion faollikni oshirish va klasterlarning eksport salohiyatini mustahkamlash imkoniyatlarini ko‘rsatdi. Taklif etilgan yondashuv innovatsion rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash uchun ishonchli ilmiy asos yaratdi.

Kalit so‘zlar: paxta-to‘qimachilik klasteri, innovatsion moliyalashtirish, ventur kapitali, lizing, yashil obligatsiyalar, islomiy moliya, davlat-xususiy sheriklik, moliyaviy diversifikatsiya.

Аннотация: В статье были научно проанализированы возможности использования альтернативных источников финансирования инновационной деятельности в хлопково-текстильных кластерах. В исследовании на основе сравнительного подхода была оценена экономическая эффективность венчурного капитала, бизнес-ангелов, лизинга, зелёных и тематических облигаций, инструментов исламского финансирования, а также механизмов государственно-частного партнёрства. Были изучены международный опыт и национальная практика, что позволило обосновать значение финансовой диверсификации для поддержки инновационных проектов. Полученные результаты подтвердили возможности расширения доступа к капиталу, ускорения технологического обновления, повышения инвестиционной активности и укрепления экспортного потенциала кластеров. Предложенный подход создал надёжную научную основу для поддержки инновационного развития.

Ключевые слова: хлопково-текстильный кластер, инновационное финансирование, венчурный капитал, лизинг, зелёные облигации, исламское финансирование, государственно-частное партнёрство, финансовая диверсификация.

Abstract : This article scientifically analyzed the opportunities for utilizing alternative financing sources to support innovative activities in cotton-textile clusters. The study comparatively evaluated the economic effectiveness of venture capital, business angels, leasing, green and thematic bonds, Islamic finance instruments, and public-private partnership

mechanisms. International experience and national practices were examined to substantiate the importance of financial diversification in financing innovation projects. The findings demonstrated opportunities to expand access to capital, accelerate technological modernization, increase investment activity, and strengthen the export potential of cotton-textile clusters. The proposed approach also provided a reliable scientific foundation for supporting innovation-driven development and improving the sustainability and competitiveness of cluster-based production systems.

Keywords: cotton-textile cluster, innovative financing, venture capital, leasing, green bonds, Islamic finance, public-private partnership, financial diversification.

KIRISH

Paxta-to'qimachilik klasteri O'zbekiston iqtisodiyotida xomashyo yetishtirishdan tortib tayyor mahsulot eksportigacha bo'lgan ishlab chiqarish zanjirini yagona tashkiliy doirada birlashtiruvchi shaklga aylandi; uning huquqiy asoslari klaster faoliyatini tashkil etish tartibini belgilovchi me'yoriy hujjatlarda mustahkamlandi [1]. 2020-yilda respublikada 96 ta paxta-to'qimachilik klasteri faoliyat yuritib, ular paxta xomashyosi yetishtiriladigan umumiy yer maydonining 87,7 foizini qamrab oldi [2].

Tarmoqdagi tarkibiy o'zgarishlar bandlik ko'rsatkichlarida yaqqol aks etdi: to'qimachilik sanoatida ish bilan ta'minlanganlar soni 2018-yildagi 188 ming kishidan 2024-yilda qariyb 600 ming kishiga yetdi, 2023-yildan boshlab mamlakat xomashyo paxtaning to'liq hajmini mahalliy sharoitda ip-kalavaga qayta ishlash imkoniyatiga ega bo'ldi [3]. Bunday o'sish yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulot ishlab chiqarishga o'tishni jadallashtirdi; 2024-yilda to'qimachilik va gazlama eksporti 1,99 milliard AQSH dollarini tashkil etdi [4].

Ishlab chiqarish hajmi va eksport salohiyati kengaygani sari texnologik yangilanish, raqamlashtirish hamda chuqur qayta ishlash loyihalarini moliyalashtirishga bo'lgan ehtiyoj ham ortdi. Davlat siyosati bu ehtiyojni qisman qopladi: to'qimachilik va tikuv-trikotaj loyihalari uchun tijorat banklarida 12 million AQSH dollarlik kredit liniyalari ochildi va 100 million AQSH dollari miqdoridagi mablag' ajratish belgilab qo'yildi [5].

Innovatsion loyihalar, qoida tariqasida, yuqori xatar darajasi, uzoq qaytim muddati va cho'zilgan garov ta'minoti bilan ajralib turadi, an'anaviy bank krediti esa bunday loyihalarni to'liq qamrab olishga doimo qodir emas. Iqtisodiy adabiyotda ushbu holat "moliyalashtirish tanqisligi" tushunchasi orqali izohlanadi va u innovatsion kichik hamda o'rta korxonalarda eng kuchli darajada namoyon bo'ladi [6].

Klaster doirasidagi korxonalarning moliyaviy manbalarini kengaytirish, kapitalga kirishni yengillashtirish va texnologik tashabbuslar xatarini bir necha ishtirokchi o'rtasida taqsimlash maqsadida muqobil moliyalashtirish vositalaridan foydalanish imkoniyatlari o'rganildi. Maqola venchur kapitali, lizing, yashil va tematik obligatsiyalar, islomiy moliya vositalari hamda davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini paxta-to'qimachilik klasteri sharoitiga moslashtirish yo'llarini izchil ko'rib chiqadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Innovatsiyani moliyalashtirish nazariyasida markaziy o'rinni axborot assimetriyasi va garov ta'minotining cheklanganligidan kelib chiqadigan moliyaviy tanqislik egallaydi;

bu tanqislik rivojlanayotgan bozorlarda va yuqori texnologiyali tarmoqlarda sezilarli kuchayadi [6].

Korxonalarining moliyalashtirish kanallari bo'yicha tizimli sharhlar o'z mablag'lari, bank krediti, kapitalga asoslangan instrumentlar va norasmiy manbalar bir-birini to'ldiruvchi yoki almashtiruvchi rol o'ynashini ko'rsatadi; har bir kanalning innovatsiya jadalligiga ta'siri korxonaning rivojlanish bosqichiga bog'liq bo'ladi [7].

Yevropa tajribasi davlatning maqsadli moliyaviy dasturlari innovatsion kichik korxonalardagi moliyaviy tanqislikni yumshatishi mumkinligini ko'rsatdi; bunday dasturlar g'oyani bozorga chiqarish bosqichidagi kapital yetishmovchiligini qoplashga yo'naltiriladi [8].

Klaster yondashuvi muqobil moliyalashtirishni tashkiliy jihatdan qulaylashtiradi. Davlat-xususiy sheriklik innovatsion klaster ichida resurslarni birlashtirish va xatarni bo'lishishning samarali shakli sifatida asoslanadi, bunda davlat va xususiy sektor manfaatlari klaster elementi orqali uyg'unlashtiriladi [9].

Islomiy moliya vositalari — ijara, musharaka va mudaraba — foiz o'rniga foyda va zararni bo'lishish tamoyiliga tayanadi hamda yuqori xatarli, yuqori daromadli innovatsion loyihalar uchun an'anaviy venchur kapitaliga muqobil mexanizm yaratadi [10]. Osiyo mintaqasidagi amaliy tajriba ushbu vositalarning kichik biznes moliyaviy tanqisligini bartaraf etishdagi salohiyatini tasdiqladi [11].

O'zbekiston sharoitida venchur moliyalashtirishning institutsional shakllanishi bo'yicha tadqiqotlar bu vositani texnologik startaplar va innovatsion loyihalar uchun istiqbolli, ammo hozircha yetarlicha rivojlanmagan kanal sifatida tavsiflaydi [12].

Mavjud ishlar muqobil moliyalashtirish vositalarining umumiy nazariy asoslarini puxta yoritgan bo'lsa-da, ularning aynan paxta-to'qimachilik klasteri kabi xomashyoga bog'liq, eksportga yo'naltirilgan tarmoq sharoitidagi qo'llanilishi yetarlicha tizimlashtirilmagan. Maqola ushbu ilmiy bo'shliqni to'ldirishga qaratiladi va vositalarni klaster mantig'iga moslab umumlashtiradi.

METODOLOGIYA

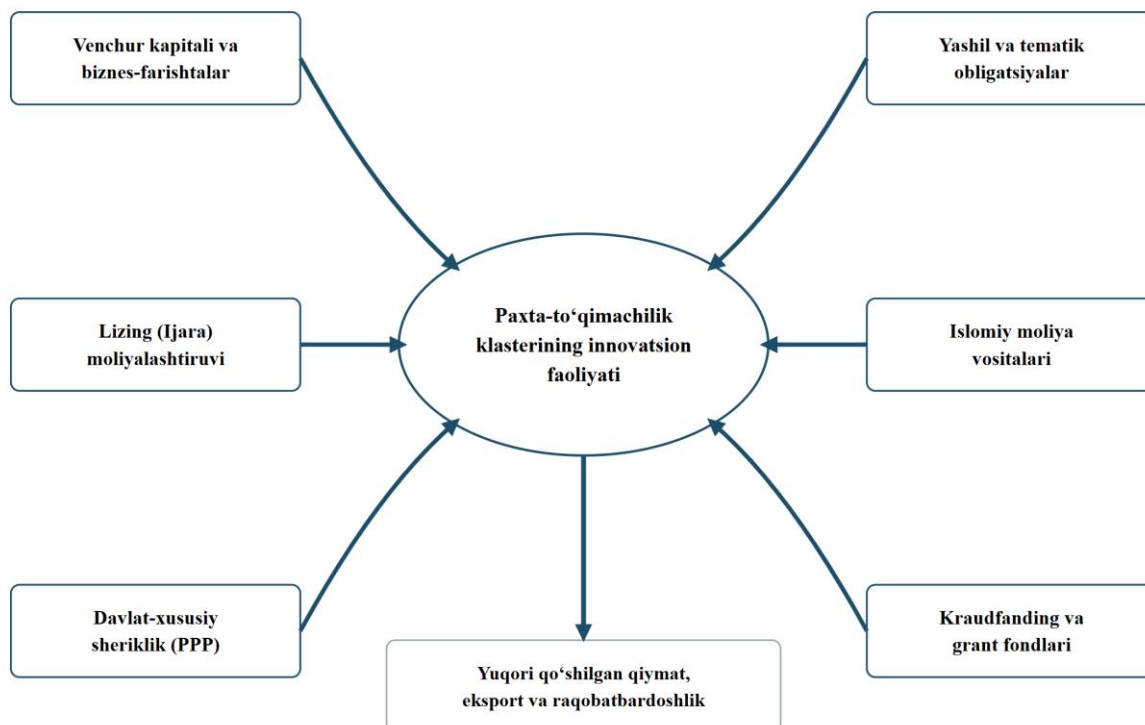
Maqola sifatga asoslangan qiyosiy tahlil usulidan foydalandi; muqobil moliyalashtirish vositalari moliyaviy tanqislik nazariyasi doirasida tizimlashtirildi [6]. Vositalarni qiyoslashda moliyalashtirish kanallarining bir-birini to'ldiruvchi tabiati asosiy mezon sifatida olindi [7].

Empirik asos sifatida rasmiy davlat statistikasi, me'yoriy hujjatlar, xalqaro moliya tashkilotlarining hisobotlari va retsenziyalanadigan ilmiy nashrlardagi tasdiqlangan ma'lumotlar tanlandi. Har bir manba ochiq hamda tekshirilishi mumkin bo'lgan elektron resurslardan olindi, raqamli ko'rsatkichlar esa faqat birlamchi yoki rasmiy manbalarga tayanib keltirildi.

Tadqiqot mantig'i uch bosqichdan iborat bo'ldi: muqobil vositalarning mohiyatini aniqlash, ularning klaster sharoitiga muvofiqligini baholash va O'zbekistondagi amaliy qo'llanilishini tasdiqlovchi misollar bilan asoslash. Natijalar qiyosiy jadval va konseptual sxema ko'rinishida umumlashtirildi, bu esa vositalar o'rtasidagi funksional bog'liqlikni yaxlit tasvirlash imkonini berdi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Muqobil moliyalashtirish manbalari klaster doirasidagi innovatsion faoliyatga turli kanallar orqali ulanadi; ularning o'zaro bog'liqligi va yakuniy natijaga yo'nalishi 1-rasmda umumlashtirilgan. Har bir vosita kapitalga kirish, xatarni taqsimlash va texnologik yangilanish jihatidan o'ziga xos imkoniyat ochadi.

1-rasm. Paxta-to'qimachilik klasterida innovatsion faoliyatni moliyalashtirishning muqobil manbalari tizimi¹.

Venchur kapitali va biznes-farishtalar texnologik startaplarga kapitalga asoslangan moliyalashtirish taqdim etib, qaytimni loyiha muvaffaqiyati bilan bog'laydi; bu vosita O'zbekistonda shakllanish bosqichida bo'lsa-da, innovatsion loyihalar uchun istiqbolli kanal sifatida baholanadi [12]. Klaster ichidagi ko'p sonli korxona venchur fondi uchun yagona, tushunarli loyiha oqimini yaratadi va investor uchun xatarni baholashni soddalashtiradi.

Lizing, islomiy moliyadagi ijara shakli orqali, korxonaga yirik boshlang'ich xarajatsiz zamonaviy uskunadan foydalanish imkonini beradi va texnologik yangilanishni tezlashtiradi; ushbu mexanizm kichik biznesning moliyaviy ehtiyojlarini qoplashda amaliy vosita sifatida e'tirof etilgan [11]. To'qimachilik siklida ip yigirish, to'quv va tikuv uskunalarini muntazam yangilab turish zarurati lizingni klaster uchun tabiiy yechimga aylantiradi.

Yashil va tematik obligatsiyalar barqaror infratuzilma loyihalarini moliyalashtirish uchun yangi kapital manbalarini jalb etadi. O'zbekiston 2021-yildan boshlab yashil obligatsiyalarni moliyalashtirish strategiyasining markaziy elementiga aylantirdi va mintaqada ushbu vosita bo'yicha yetakchi davlatga aylandi [13]. 2023-yil oktyabrda

¹ Manba: muallif ishlarnasi.

mamlakat London fond birjasida 4,25 trillion so‘m hajmida birinchi suveren yashil yevroobligatsiyalarini joylashtirib, o‘ttizdan ortiq xalqaro investorni jalb qildi [14].

Korporativ darajada barqaror obligatsiyalar ham amaliy natija berdi: 2023-yilda tijorat banki joylashtirgan 100 million AQSH dollarlik besh yillik barqaror yevroobligatsiyalarga xalqaro infratuzilma banki 25 million dollar mablag‘ kiritdi, jalb qilingan mablag‘lar energiya samaradorligi, barqaror qurilish va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirildi [15]. Bunday vosita yuqori qo‘shilgan qiymatli to‘qimachilik loyihalarini ekologik standartlar bilan uyg‘unlashtirish va xalqaro investorlar uchun jozibadorligini oshirish imkonini beradi.

Islomiy moliya vositalari foiz o‘rniga foyda-zarar bo‘lishish tamoyiliga tayanib, innovatsion loyihalardagi xatarni moliyalashtiruvchi va tadbirkor o‘rtasida taqsimlaydi; musharaka va mudaraba shartnomalari yuqori xatarli loyihalar uchun kapitalga asoslangan moslashuvchan muqobil yaratadi [10]. Bu yondashuv klasterdagi qo‘shilgan qiymat zanjiri bo‘ylab daromadni adolatli bo‘lishish mantig‘iga mos keladi.

Davlat-xususiy sheriklik klaster ichidagi yirik infratuzilma va texnologik loyihalarda davlat resurslarini xususiy kapital bilan birlashtiradi hamda xatarni ishtirokchilar o‘rtasida bo‘lishadi; innovatsion klaster ushbu mexanizmning eng istiqbolli shakllaridan biri sifatida asoslanadi [9]. Raqamlashtirish, energiya ta‘minoti va logistika kabi umumiy infratuzilma elementlari bunday sheriklik uchun mos yo‘nalishlardir.

Sanab o‘tilgan vositalarning mohiyati, klaster uchun afzalligi va amaliy asosini 1-jadval qiyosiy tarzda umumlashtiradi.

1-jadval.

Innovatsion faoliyatni moliyalashtirishning muqobil manbalari qiyosiy tavsifi².

Manba	Mohiyati va mexanizmi	Klaster uchun afzalligi	Asos
Venchur kapitali va biznes-farishtalar	Kapitalga asoslangan moliyalashtirish, qaytim loyiha muvaffaqiyatiga bog‘lanadi	Yuqori xatarli innovatsion startaplarni qo‘llab-quvvatlaydi	[12]
Lizing (ijara)	Uskunadan yirik boshlang‘ich xarajatsiz foydalanish	Texnologik yangilanishni tezlashtiradi	[11]
Yashil va tematik obligatsiyalar	Barqaror loyihalar uchun kapital bozoridan mablag‘ jalb etish	Ekologik standartli yirik loyihalarni moliyalashtiradi	[13]
Barqaror korporativ obligatsiyalar	Xalqaro bozorda barqarorlikka bog‘langan qarz vositalari	Energiya samaradorligi va kichik biznesni qo‘llab-quvvatlaydi	[15]
Islomiy moliya (musharaka, mudaraba)	Foyda va zararni bo‘lishish tamoyiliga tayanadi	Xatarni tadbirkor va moliyalashtiruvchi o‘rtasida taqsimlaydi	[10]
Davlat-xususiy sheriklik (PPP)	Davlat va xususiy kapital resurslarini birlashtirish	Klaster infratuzilmasi loyihalarini amalga oshiradi	[9]
Davlat maqsadli	Bozorga chiqish bosqichidagi	Innovatsion kichik	[8]

² Manba: muallif ishlanmasi.

dasturlari grantlari	va	kapital qoplash	yetishmovchiligini	korxonalar yumshatadi	tanqisligini	
-------------------------	----	--------------------	--------------------	--------------------------	--------------	--

Qiyosiy tahlil muqobil manbalarning bir-birini almashtiruvchi emas, balki to'ldiruvchi tabiatini ko'rsatdi. Ilk bosqichdagi texnologik tashabbuslar uchun venchur kapitali va grant fondlari, uskunani yangilash uchun lizing, yirik barqaror loyihalar uchun yashil obligatsiyalar hamda davlat-xususiy sheriklik, kapitalga asoslangan moslashuvchan moliyalashtirish uchun islomiy vositalar mos keladi. Vositalarning amaliy samaradorligi institutsional muhit yetukligiga — kapital bozori chuqurligi, huquqiy himoya darajasi va investorlar ishonchiga bevosita bog'liq bo'ldi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlil paxta-to'qimachilik klasterlarida innovatsion faoliyatni moliyalashtirishda an'anaviy bank kreditiga tayanish yagona yo'l emasligini ko'rsatdi. Muqobil manbalar majmuasi kapitalga kirishni kengaytiradi, xatarni taqsimlaydi va texnologik yangilanishni tezlashtiradi, bu esa klasterning innovatsion salohiyatini mustahkamlaydi.

Quyidagi yo'nalishlar amaliy ahamiyatga ega:

1. Klaster doirasida ixtisoslashgan venchur fondi va biznes-farishtalar tarmog'ini shakllantirish, innovatsion startaplarga kapitalga asoslangan moliyalashtirishni kengaytirish.

2. Uskunani yangilashda lizing va ijara shakllaridan keng foydalanish, korxonalarning boshlang'ich kapital yukini yengillashtirish.

3. Yirik barqaror loyihalarni moliyalashtirishda yashil va tematik obligatsiyalardan milliy tajribaga tayangan holda foydalanish.

4. Islomiy moliya vositalarini foyda-zarar bo'lishish tamoyili asosida innovatsion loyihalarga jalb etish.

5. Davlat-xususiy sheriklik orqali klaster infratuzilmasi va raqamlashtirish loyihalarini moliyalashtirish.

6. Muqobil vositalarning samaradorligini ta'minlovchi institutsional muhitni — kapital bozori, huquqiy himoya va investor ishonchini — izchil mustahkamlash.

Moliyaviy diversifikatsiya klasterlarning yuqori qo'shilgan qiymatga yo'nalishini va eksport raqobatbardoshligini quvvatlovchi strategik omil sifatida baholanadi. Muqobil manbalarni izchil joriy etish tarmoqning barqaror innovatsion rivojlanishi uchun mustahkam moliyaviy asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 4-dekabrdagi 733-sonli "Paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi Qarori. <https://lex.uz/uz/docs/-5760091>

2. "O'zto'qimachilik sanoati" uyushmasi. Paxta-to'qimachilik klasterlari (rasmiiy ma'lumot). <https://uzts.uz/uzb/paxta-to-qimachilik-klasterlari/>

3. World Bank. Weaving a New Future in Uzbekistan's Cotton Sector. 2025. <https://www.worldbank.org/uz/news/feature/2025/05/27/weaving-a-new-future-in-uzbekistan-s-cotton-sector>

4. Spot.uz. 2024-yilda O‘zbekistonning tashqi savdo aylanmasi 66 mlrd AQSH dollarga yetdi. 2025. <https://www.spot.uz/oz/2025/01/21/foreign-trade/>
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 1-maydagi PF-71-son “To‘qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini rivojlantirishni yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni <https://www.lex.uz/uz/docs/-6908347>
6. OECD. The SME Financing Gap (Vol. I): Theory and Evidence. OECD Publishing, Paris, 2006. https://www.oecd.org/en/publications/the-sme-financing-gap-vol-i_9789264029415-en.html
7. Financing innovation in SMEs: a systematic review of financing channels. International Journal of Innovation Science, Emerald, 2025. <https://www.emerald.com/ijis/article/doi/10.1108/IJIS-06-2024-0151/1250676/Financing-innovation-in-SMEs-a-systematic-review>
8. Public funding of innovation: Exploring applications and allocations of the European SME Instrument. Research Policy, Elsevier, 2020. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0048733320302067>
9. Ablaev I.M., Akhmetshina E.R. The role of the public private partnership in the innovation cluster. Procedia Economics and Finance, 2016. <https://ppp.worldbank.org/public-private-partnership/sites/default/files/2022-03/Procedia SBS BEM 2016 Ablaev Akhmetshina 0.PDF>
10. Gafrej O., Boujelbéne M. An alternative model for Islamic venture capital firms. International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, 2022. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IMEFM-04-2021-0145/full/html>
11. Asian Development Bank. Leveraging Islamic Banking and Finance for Small Business. ADB, 2022. <https://www.adb.org/publications/leveraging-islamic-banking-finance-small-business>
12. Venture Financing Opportunities for Innovative Projects in Uzbekistan. Zamonaviy dunyoda amaliy fanlar jurnali (in-academy.uz), 2024. <https://www.in-academy.uz/index.php/zdaf/article/download/59776/37632/66627>
13. OECD. Financing Uzbekistan’s Green Transition: Capital Market Development and Opportunities for Green Bond Issuance. OECD Publishing, Paris, 2023. https://www.oecd.org/en/publications/2023/12/financing-uzbekistan-s-green-transition_6ebf6b94.html
14. UNDP. UNDP, with EU and AFD, helps the Government of Uzbekistan on Green Bonds impact monitoring and reporting. 2024. <https://www.undp.org/uzbekistan/news/undp-eu-and-afd-helps-government-uzbekistan-green-bonds-impact-monitoring-and-reporting>
15. AIIB. AIIB Invests USD25 Million into JSCB UzPromStroyBank Sustainable Bonds. 2023. <https://www.aiib.org/en/news-events/news/2023/AIIB-Invests-USD25-Million-into-JSCB-UzPromStroyBank-Sustainable-Bonds.html>

Copyright: © 2026 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

